

**Pieter Corneliszoon Hooft (1581 - 1647),
*liefdesliederen en -gedichten***

Vragen en opdrachten voor de leerlingen

Afbeelding: Joachim von Sandrart, Pieter Cornelisz Hooft (1581-1647), drost van Muiden, geschiedschrijver en dichter. (Publiek domein)

Bron:

https://nl.wikipedia.org/wiki/Pieter_Corneliszoon_Hooft#/media/Bestand:Pieter_Cornelisz_Hooft,_by_Joachim_von_Sandrart.jpg

Wie was P.C. Hooft?

Pieter Corneliszoon Hooft (1581-1647) behoorde tot een Amsterdamse regentenfamilie in de periode waarin de stad haar meest spectaculaire groei en bloei meemaakte: de eerste helft van 17de eeuw, die de gouden eeuw werd genoemd. Zijn vader had zich opgewerkt van koopman tot lid van het college van burgemeesters en stond in hoog aanzien. Hij stuurde zijn zoon naar de Latijnse School, waar Pieter de klassieken leerde kennen. Over talent en erkenning had hij niet te klagen. In het midden van zijn tienerjaren werd er al een toneelstuk van hem opgevoerd in de rederijkerskamer De Eglantier. Tijdens een reis van bijna drie jaar naar het zuiden, die hij als zeventienjarige ondernam, kwam hij in Rome, Florence en Venetië in aanraking met de toonaangevende renaissancecultuur van zijn tijd. Die bleek van beslissende invloed te zijn op zijn ontwikkeling als kunstenaar. Hij zou laten zien dat Holland tot dezelfde culturele prestaties in staat was als Italië.

Na zijn 'grand tour' leidt Pieter het leven van een rijkeluiszontje. Hij werkt wat bij zijn vader op kantoor, studeert een tijdje, heeft succes bij de vrouwen en besteedt vooral de nodige tijd aan zijn hobby, de literatuur. Van zijn relaties met vrouwen zijn die met Ida Quekels en Brechje en Anna Spiegel de meest diepgaande. Voor hen en voor vele anderen schrijft hij zijn liefdesgedichten. In dezelfde tijd ontstaat zijn toneelstuk *Granida*, dat bijzonder goed ontvangen wordt. Dan richt Pieter zijn leven meer naar van de maatschappelijke eisen van zijn tijd. Hij zet een punt achter zijn rechtenstudie in Leiden, krijgt dankzij zijn vader een goede job en trouwt met Christina van Erp (1610). Hij wordt benoemd tot Drost van Muiden en Baljuw van het Gooiland en woont samen met zijn jonge vrouw in het Muiderslot. Hij werkt hard in die tijd, want zijn ambt is geen erebaantje. Daarnaast schrijft hij toneelstukken zoals *Geeraerd van Velsen* en *Warenar*, die met succes worden opgevoerd. Aan deze gelukkige periode komt een einde als Christina in 1624 overlijdt. Hun vier kinderen zijn al eerder gestorven. Drie jaar later trouwt hij opnieuw, dit keer met de rijke Brabantse weduwe Eleonora Hellemans. Tijdens de periode van zijn tweede huwelijk komen er nogal wat geleerden en kunstenaars in het Muiderslot over de vloer, waaronder Vondel en Huygens. Dit gezelschap wordt later (in de 19de eeuw) de 'Muiderkring' genoemd. Als schrijver werkt hij nu vooral aan zijn *Nederlandsche Historiën*, een geschiedenis van de tachtigjarige Oorlog, naar het voorbeeld van de Romeinse geschiedschrijver Tacitus. Hij overlijdt in 1647

in Den Haag. De Nederlandse staatsprijs voor letterkunde wordt sedert 1947 naar hem de P.C. Hooft-prijs genoemd.

Over het rijkgevulde leven van P.C. Hooft schreef de Nederlandse auteur Hella S. Haasse een korte biografie onder de titel *Het licht der schitterige dagen. Het leven van P.C. Hooft*. Arie-Jan Gelderblom voorzag de tekst van een groot aantal passende illustraties. De titel verwijst naar 'het schitterende licht van Italië', d.w.z. de Italiaanse cultuur van die tijd, die Hooft van zijn 'grand tour' meebracht naar Amsterdam.

Afbeelding: Het Muiderslot en de omgeving. Het Muiderslot is een middeleeuws kasteel in het Noord-Hollandse Muiden, gebouwd rond 1285, en een Rijksmuseum sinds 1878. (CC BY-SA 3.0 nl)

Bron: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:30107-Muiderslot.jpg>

Het Muiderslot is een van de meest schilderachtige middeleeuwse kastelen van Nederland. Het heeft een lange en rijke geschiedenis en is tegenwoordig een nationaal museum, waar het publiek de indrukwekkende kamers, die zijn gerestaureerd in de staat waarin ze zich in de 17de eeuw bevonden, en een verzameling wapens en harnassen kan ontdekken. Voor een virtueel bezoek zie: <https://www.muiderslot.nl/>

Liefdesliederen en -gedichten

1. *Zal nimmermeer gebeuren*

Inleiding

In het voorjaar van 1604 was Pieter verliefd geworden op Brechje Spiegel, die hij sinds zijn jeugd kende. Ze was een klein, tener en elegant meisje. Ze vatte een verliefdheid ernstig op: als ze haar hart schonk, dan was het voor eens en voor altijd. Het was duidelijk dat ook zij van hem hield, maar ze gedroeg zich in het begin kritisch en terughoudend. Wat kan de reden van Brechjes reserve geweest zijn? Gewetensbezwaren, omdat Pieter zijn vrije opvattingen over liefde niet onder stoelen of banken stak? Hij had de reputatie van een veroveraar. Brechje wist, dat hij sinds zijn terugkeer uit het zuiden al heel wat Amsterdamse meisjes het hof had gemaakt. In de loop van de zomer en de herfst van hetzelfde jaar moeten ze het zodanig eens zijn geworden, dat ze plannen maakten voor een huwelijk. Als door een donderslag bij heldere hemel kwam er plotseling een einde aan hun geluk: Brechje brak om onduidelijke redenen met Hooft. Het lijkt het meest waarschijnlijk, dat ze ontdekt had, of tenminste dacht, dat ze aan een ongeneeslijke kwaal leed en dat ze niet kon en niet mocht trouwen. Ze heeft toen in tranen een einde aan hun verhouding gemaakt zonder te zeggen waarom. In de loop van december ondernam zij twee zelfmoordpogingen. Hooft, die van dit laatste niet op de hoogte was, schreef op 8 januari 1605 dit lied, dat inzet met zijn droefheid over de stukgelopen liefde, om te vervolgen met een mythologisch aangeklede allegorie over Venus, die van Brechjes afscheidstranen glanzende parels maakt. Pieter dacht waarschijnlijk dat hij haar kon opbeuren door te vertellen hoe mooi haar tranen waren en hoezeer hij erdoor ontroerd was geweest. Op 15 januari 1615 stierf Brechje aan de gevolgen van een poging om zich te vergifigen met een verdovingsmiddel tegen kiespijn. Voor Pieter betekende haar plotselinge dood een hevige schok, ook al omdat hij wellicht niet op de hoogte was van de ware toedracht. Hij dichtte grafschriften voor haar in het Nederlands, het Frans, het Italiaans en het Latijn, allemaal talen die hij goed beheerste, als wou hij in zijn hart een monument voor haar oprichten. (Naar Hella S. Haasse, 1981, p. 57 e.v.)

Zal nimmermeer gebeuren

Wijs: Och ligt gij hier verslagen, die mij te troosten placht, etc.

<p>Zal nimmermeer gebeuren mij dan na deze stond de vriendschap van uw ogen, de wellust van uw mond?</p> <p>De vriendschap van uw ogen, de wellust van uw mond, de jonste van uw hartje, dat voor mij openstond?</p> <p>Zo zal ik nochtans blijven u eeuwig onderdaan, maar mijn verstrooide zinnen, wat zal haar annegaan?</p> <p>Mijn zinnen mogen zwerven de leide lange tijd, nu zij, mijn overschone, zijn u, hun leid-ster, kwijt.</p> <p>De schoon' borst uit in tranen, het baatte geen bedwang, de traantjes rolden neder van d' een en d' ander wang.</p> <p>De schone traantjes deden meer dan een lachen doet: al in zijn hoogste lijden, zij troostten zijn gemoed.</p> <p>Vrouw Venus met haar ster, thans klaarder dan de maan, bespiedde die vrijage, en zag 't mirakel aan.</p>	<p>Zal mij dan nooit meer in de toekomst ten deel vallen de vriendschap van je ogen, de zoetheid van je mond?</p> <p>De vriendschap van je ogen, de zoetheid van je mond, de genegenheid van je hartje, dat voor mij openstond?</p> <p>Toch zal ik je eeuwig onderdanig blijven, maar mijn verwarde gedachten, wat zal daarmee gebeuren?</p> <p>Mijn gedachten zullen in de war zijn gedurende een lange, droevige tijd, nu zij, mijn allermooiste, jou, hun leid-ster kwijt zijn.</p> <p>Het mooie meisje barstte uit in tranen, ze kon ze niet bedwingen, de traantjes rolden neer van de ene en de andere wang.</p> <p>De mooie traantjes deden meer dan lachen kan doen: ze troostten zijn gemoed midden in het hevigste leed.</p> <p>Vrouw Venus met haar ster, die nu helderder is dan de maan, bespiedde die vrijage en zag dat er een mirakel gebeurde.</p>
--	---

<p>‘En hebben tere traantjes,’ zei zij, ‘zo grote kracht, waarom is dan het schreien niet in der goden macht?’</p> <p>De traantjes rolden neder, maar de godinne zoet: ‘Wacht, liever zou ik schenden,’ zei zij, ‘mijn rozenhoed.’</p> <p>En eer zij kon gedogen dat iemand ze vertrad, ving zij de lauwe traantjes in een koel rozenblad.</p> <p>‘Wat geef ik om mijn rozen, of 't maaxsel van mijn krans? Ik zal gaan maken parels van ongewone glans.’</p> <p>De tranen werden parels, zo ras haar 't woord ontging, die zij met goud doorboorde en aan haar oren hing.</p> <p>De blanke parels hielden De krachten van 't geweest. Zij doen nog in de hemel wat ze op aarde deên.</p> <p>Als Venus in de spiegel zich ziet met dit sieraad, zij wenst geen toverriemen, noch kransen tot haar baat.</p>	<p>‘Als tere traantjes,’ zei ze, ‘zo'n grote kracht hebben, waarom kunnen de goden dan niet huilen?’</p> <p>De traantjes rolden naar beneden, maar de zoete godin (van de liefde): ‘Wacht even,’ zei ze, ‘liever zou ik mijn rozenkrans beschadigen (dan de traantjes op de grond te zien vallen).’</p> <p>En vooraleer ze kon toestaan, dat iemand die traantjes vertrapte, ving ze de lauwe traantjes op in een koel rozenblad.</p> <p>‘Wat kunnen mij mijn rozen schelen, of mijn gevlochten rozenkrans? Ik zal parels gaan maken met een uitzonderlijke glans.’</p> <p>Zodra ze dit gezegd had, werden de tranen parels, die zij met een gouden draad doorboorde en aan haar oren hing.</p> <p>De glanzende parels behielden de kracht van het huilen. Ze doen nog altijd in de hemel wat ze op aarde deden.</p> <p>Als Venus zichzelf in de spiegel ziet met dit sieraad, dan wil ze geen toverriemen of kransen meer hebben.</p>
---	--

In de gezongen versie van de tekst wordt de derde regel van elke strofe telkens als refrein herhaald. Zie:

<http://www.liederenbank.nl/sound.php?recordid=506420&lan=nl>

Afbeelding: Elisabeth Louise Vigée-Le Brun, *Juno vraagt Venus om haar magische gordel te lenen* (1781). Venus draagt een rozenkrans op het hoofd en is vergezeld van Amor of Cupido, die een pijl vastheeft. Rechts zien we de pijlenkoker van Cupido. (Publiek domein)

Bron: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Elisabeth Louise Vig%C3%A9e-Le Brun - Juno Borrowing the Belt of Venus, 1781.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Elisabeth_Louise_Vig%C3%A9e-Le_Brun_-_Juno_Borrowing_the_Belt_of_Venus,_1781.jpg)

Vragen en opdrachten

1. Klasesprek over afscheid nemen. Waarom en op welke manier zou je een relatie beëindigen met een jongen of meisje van wie je echt gehouden hebt? Zou je daarbij de reden(en) noemen waarom je de relatie wilt stopzetten? Stel dat die reden zou zijn: het feit dat je ongeneeslijk ziek bent, zou je die dan vermelden?
2. Lees nu het gedicht en maak daarbij gebruik van de vertaling. Wat zijn je eerste indrukken?
3. Welke historische gebeurtenissen vormen de aanleiding voor het gedicht? Zie de bovenstaande inleiding. Wat is aan het gedicht voorafgegaan en wat is daarop gevolgd?
4. Om welke redenen zou Brechje een einde gemaakt hebben aan de relatie met Pieter? Wat is volgens jou de meest geloofwaardige reden?
5. Het gedicht bestaat duidelijk uit twee delen. Met welke strofe begint het tweede deel? Hoe zou je het verschil tussen de twee delen kunnen omschrijven?
6. Waarom zou Hoofd het woord 'leid-ster' gesplitst hebben?
7. Wie is 'Vrouw Venus met haar ster'? Om welke ster gaat het?
8. Bekijk het schilderij van Vigée-Le Brun. Welke informatie geeft het schilderij over de godin Venus?
9. Wat doet Venus met de tranen van Brechje?
10. Waarom verkiest Venus de parels boven haar andere attributen?
11. Welke inhoudelijke verwantschap vertoont het gedicht met het dageraadslid uit het *Antwerps Liedboek*, dat op dezelfde melodie gezongen wordt?
12. Door de herhalingen worden de eerste zes strofen als het ware aan mekaar gesmeed. Verklaar.
13. Beluister de uitvoering van het gedicht als lied. Welke woorden worden telkens als een soort refrein herhaald? Wat is het effect daarvan?
14. Sommige commentatoren vinden, dat het gedicht minder overtuigend klinkt door de verbinding van de persoonlijke ervaring met de

mythologische allegorie over Venus. Ben je het daarmee eens? Motiveer je antwoord.

15. Het gedicht is een illustratie van de transformatie die vaak in de literatuur gebeurt: 'de tranen worden parels', d.w.z. 'het verdriet wordt literatuur' of 'de pijn wordt poëzie'. Verklaar.
16. Wat is het verband tussen het gedicht en het schilderij *Meisje met de parel* van Johannes Vermeer?
17. Beoordeel het gedicht en de muzikale uitvoering ervan. Let op de zangstemmen, het ritme, de begeleiding, het instrumentale tussenspel tussen deel 1 en deel 2 enz. Wat spreekt je aan? Wat vind je minder aantrekkelijk? Motiveer je antwoord.

Afbeelding: Johannes Vermeer, *Meisje met de parel* (ca.1665) (Publiek domein)

Bron: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:1665_Girl_with_a_Pearl_Earring.jpg

2. Wanneer de vorst des lichts slaat aan de gulden tomen

Inleiding

In december 1609 maakt Pieter kennis met Christina van Erp, die zijn 'huisvrouw' zou worden. Hij was vooral getroffen door haar gouden haar en had nog nooit een meisje ontmoet, dat volgens hem zozeer op de zon leek. Bovendien speelde ze uitstekend klavecimbel en kon ze mooi zingen. Wellicht was het liefde op het eerste gezicht, van beide kanten. Nog in de maand van hun ontmoeting begon Pieter sonnetten voor haar te schrijven, waarin hij duidelijk maakt hoezeer haar komst in zijn leven de overwinning betekende van het duurzame echtelijke geluk op de vaak smartelijke hartstochten van het verleden. In dit sonnet vergelijkt hij zijn geliefde met de zon: zoals de opgaande zon alles verlicht en verwarmt, en tegelijkertijd de sterren laat verbleken, zo doet haar verschijning hem alle andere vrouwen vergeten.

Sonnet

Wanneer de vorst des lichts slaat aan de gulden tomen
 zijn hand, en beurt omhoog aanzienlijk uit de zee
 zijn uitgespreide pruik van levend goud, waarmee
 hij nare angstvalligheid, en vaak, en kreup'le dromen

van 's mensen lichaam strijkt, en berg, en bos, en bomen,
 en steden vollekrijk, en velden met het vee,
 in duisternis verdwaald, ons levert op haar steê,
 verheugt hij, met de dag, het aardrijk en de stromen.

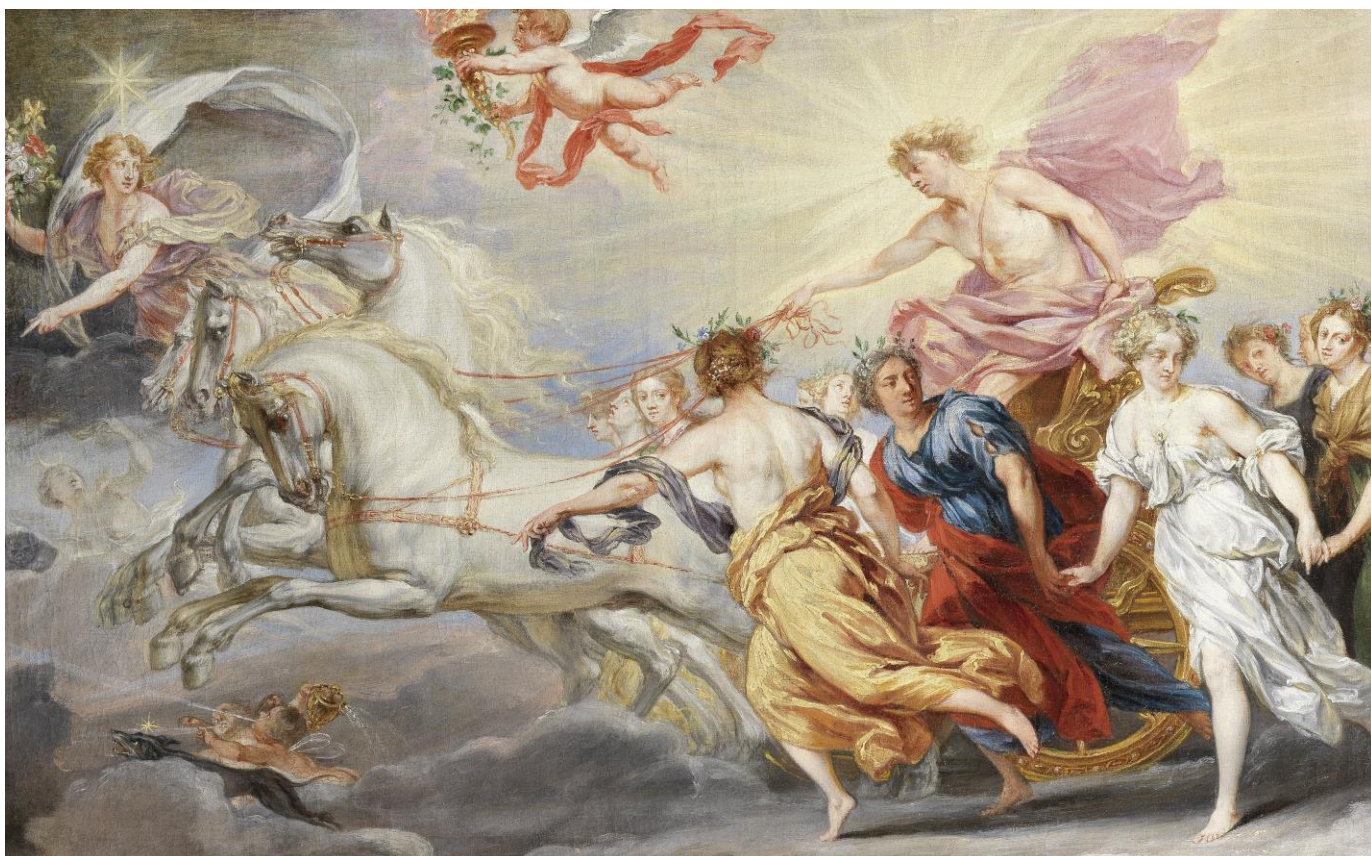
Maar d' and're sterren, als naijv'rig van zijn licht,
 begraaft hij met zijn glans in duisternissen dicht,
 en van d' ontelb're schaar kan 't niemand bij hem houwen.

Al eveneens, wanneer uw geest de mijne roert,
 word ik gewaar dat gij in 't heilig aanschijn voert
 voor mij de dag, mijn zon, de nacht voor d' and're vrouwen.

Vertaling

Als de zonnegod 's morgens zijn hand slaat aan de teugels van zijn paarden, met zijn wagen vol luister uit de zee opstijgt en zijn uitgespreide haardos van zonnestralen verheft, waarmee hij beklemmende angst, slaap en dromen die ver van de werkelijkheid afstaan, verwijdert van het menselijk lichaam, en berg en bos en bomen en dichtbevolkte steden, en velden met het vee, in duisternis verdwaald, weer op hun gewone plaats brengt door ze opnieuw zichtbaar te maken, dan verheugt hij met het aanbreken van de dag het vasteland en het water. Maar de andere sterren, die jaloers zijn op zijn licht, begraaft hij met zijn glans in dichte duisternis, en van die ontelbare sterren kan geen enkele naast hem standhouden.

Zo ook, als je gemoed met het mijne in contact komt, dan is het mij duidelijk, dat je goddelijk gelaat voor mij de dag betekent, mijn zon, en de andere vrouwen onzichtbaar maakt in de nacht.

Afbeelding: Phoebus Apollo, de zonnegod, die 's morgens met zijn wagen uit de zee opstijgt (1668) door Jan Boeckhorst, uit de collectie van The Phoebus Foundation. (Publiek domein)

Bron: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Boeckhorst_Phoebus.jpg

Vragen en opdrachten

1. Bekijk het schilderij van de god Phoebus Apollo op zijn zonnewagen. Lees daarover de volgende beschrijving:

Apollo is een triomfator, meer bepaald de god die het licht de duisternis laat overwinnen. Hij staat recht in zijn gouden wagen, waarmee hij over de wolken vaart en waarin hij zijn vier dravende paarden met de teugels bestuurt en aanvuurt. Over zijn naakte ledematen wappert een los, paars gewaad. De kleur is niet toevallig gekozen: paars was de kleur van de hoogste waardigheidsbekleders, van Romeinse keizers zowel als van bisschoppen. Uit Apollo's hoofd schiet een krans van lichtende stralen, die verwijzen naar zijn rol als Phoebus, de identificatie met de zon en het licht. Dat licht wordt verder aangestoken door een putto met een brandende toorts, waarrond zich een wingerd heeft geslingerd. Vóór Apollo zweeft Aurora, het vergoddelijkte ochtendgloren. Zij heeft een krans van bloemen in haar ene hand, om die uit te strooien over de aarde onder haar. Daar wijst zij ook naar met haar andere hand. Boven het hoofd van Aurora straalt de morgenster. Apollo wordt tijdens zijn vlucht omstuwd door twaalf Horae, die in de antieke mythologie het tijdsverloop verzinnebeelden, zoals de uren van de dag of de maanden van het jaar. De jonge vrouwen vormen een halve kring, waarbij ze mekaar bij de handen vasthouden en ritmisch rond de zonnewagen lijken te huppelen. Elk van hen draagt een gewaad in een andere kleur, misschien om daarmee de verschillende momenten van de tijd aan te duiden. Onderaan links blazen twee putti de wolken weg. Daardoor ontstaat een opening in de hemel, waarin Diana te zien is als maangodin. Ze is herkenbaar aan het maanschijfje op haar voorhoofd. Ze wenkt naar Apollo, alsof ze hem duidelijk wil maken dat hij in haar plaats moet treden. (Naar Hans Vlieghe, 2019, p. 73 e.v.)

2. Lees nu het gedicht. Welke elementen uit het schilderij vind je terug in het gedicht?

3. De gedicht is een sonnet. Een sonnet is een ritmisch gedicht, dat in de 13de eeuw in Italië ontstond en dat bestaat uit veertien versregels, in vier strofen gegroepeerd. Hoewel een sonnet in principe over alles kan gaan wat zich in veertien regels laat beschrijven, werd het al vrij snel een genre voor liefdespoëzie. Welke visie op de vrouw en op de liefde vinden we hier?

4. Vooral Toscaanse dichters gebruikten het sonnet voor hun ontboezemingen over charmante, maar moeilijk bereikbare vrouwen. Dante bezong zijn Beatrice

in sonnetten in *La vita nuova* (1292) en Petrarca wijdde honderden sonnetten aan zijn Laura in *Il Canzoniere* (1327-1368). Naar hem is het 'petrarkisme' genoemd, een stroming in de liefdespoëzie van de renaissance. Kenmerkend voor de sonnetten in navolging van Petrarca zijn de talrijke stijlfiguren, vaak gebaseerd op een antithese of tegenstelling. Welke tegenstelling in de beschrijving van Phoebus Apollo tref je in dit gedicht aan? Door middel van welk tegenstellend voegwoord wordt die aangegeven?

5. In het sonnet volgens het Italiaanse of het Franse model herkent men twee kwatrijnen van vier regels (het octaaf) en twee terzinen van drie regels (het sextet) met als rijmschema: abba abba ccd eed. Elk vers bestaat meestal uit twaalf of dertien lettergrepen (de alexandrijn met zesvoetige jamben). De tweeledigheid is het meest opvallende inhoudelijke kenmerk van het sonnet. Tweeledigheid betekent dat er ergens een 'wending' of 'omslag' moet plaatsvinden in het sonnet: de volta of chute. Die wending treft men meestal aan bij het begin van het sextet of bij het begin van de tweede terzine. De tweeledigheid kan van verschillende aard zijn, bv. een algemene waarheid en een persoonlijke toepassing, een probleem en een oplossing, een analyse en een conclusie, een uitgewerkte beeldspraak (een Homerische vergelijking) en de toepassing van die beeldspraak op een concreet geval. Welke tweeledigheid tref je in dit sonnet aan? Waar plaats je de volta of chute?

5. Hooft vergelijkt zijn geliefde met de zonnegod Phoebus Apollo. Die beeldspraak geeft aan die geliefde goddelijk allures: de schoonheid van de geliefde is een afspiegeling van de goddelijke schoonheid. Uit welke woorden kun je dat afleiden?

6. In de 17de eeuw noemde men een sonnet soms een 'klinkdicht'. Waar komt die benaming vandaan? Vind je die goed gekozen?

3. *'Mijn lief, mijn lief, mijn lief,' zo sprak mijn lief mij toe*

Inleiding

Een sonnet uit 1610, dat opgedragen is aan Hoofts geliefde Christina van Erp, die in hetzelfde jaar zijn vrouw zou worden.

Sonnet

'Mijn lief, mijn lief, mijn lief,' zo sprak mijn lief mij toe,
terwijl mijn lippen op haar lieve lipjes weidden.

De woordjes alle drie, wel klaar en wel bescheiden,
vloeiden mijn oren in, en roerden, 'k weet niet hoe,

al mijn gedachten om, staag malend, nimmer moe;
die 't oor wantrouwd en de woordjes wederleiden.

Dies ik mijn vrouwe bad mij klaarder te verbreiden
haar onverwachte reên; en zij herhaalde het doe.

O rijkdom van mijn hart, dat overliep van vreugde!
Bedolven viel mijn ziel in haar vol hart van deugden.
Maar toen de Morgenster nam voor de dag haar wijk,

is, met de klare zon, de waarheid droef verrezen.

Hemelse Goôn, hoe komt de schijn zo na aan 't wezen,
het leven droom, en droom het leven zo gelijk?

Vertaling

Mijn lief, mijn lief, mijn lief, zo sprak mijn lief mij toe, terwijl mijn lippen haar lieve lipjes kusten. Alle drie de woordjes, heel klaar en heel duidelijk, vloeiden in mijn oren, deden mijn gedachten steeds rondraaien en brachten ze ('k weet niet hoe) in verwarring. Ik kon mijn oren niet geloven en sprak de woorden tegen. Daarom vroeg ik mijn vrouw haar onverwachte woorden duidelijker uit

te leggen en zij herhaalde die toen. O rijkdom van mijn hart, dat overliep van vreugde! Mijn hart werd overweldigd door haar hart, dat vol van goedheid is.

Maar toen de morgenster plaats maakte voor de ochtend, is samen met de klare zon de droeve waarheid tevoorschijn gekomen. Hemelse goden, hoe kan de illusie zo goed op de waarheid gelijken, hoe is het mogelijk, dat het leven zo gelijk op een droom en een droom op het leven?

Vragen en opdrachten

1. Wat kun je uit dit gedicht afleiden omtrent de gevoelens van Hooft, als je weet dat het geschreven is voor Christina van Erp, met wie hij vier maanden later in het huwelijk zou treden?
2. Het thema van dit sonnet is typisch petrarkistisch: een bedrieglijke liefdesdroom. De dichter droomt 's nachts dat zijn beminde hem de liefde verklaart. Wanneer zij dat op zijn verzoek nog eens herhaalt, kan hij zijn geluk niet op. Maar dan blijkt die liefdesverklaring een droom te zijn geweest. Op welke manier sluit dit thema aan bij de thematiek van de poëzie van Petrarca?
3. De 'Morgenster' is Venus, de planeet die vlak voor de zonsopgang zeer helder straalt. Hoe verklaar je de aanwezigheid van Venus in het gedicht?
4. Op het eerste gezicht bevindt de wending in dit sonnet zich in de elfde regel, die begint met het tegenstellend voegwoord *maar*: 'Maar toen de Morgenster nam voor de dag haar wijk'. Het gaat dan om de tegenstelling tussen dag en nacht of tussen illusie en werkelijkheid. Maar de volta zou ook geplaatst kunnen worden in de negende regel, dus bij het begin van het sextet. Het octaaf is dan de beschrijving van een ervaring en het sextet is de reactie daarop. Wat is jouw oordeel?
5. De persoonlijke reactie van de dichter op de liefdesdroom in de twee terzinen van het sextet bestaat uit een drievoudige reflectie, telkens uitgedrukt in twee versregels. Hoe zou je die drie reacties kunnen omschrijven?
6. We bekijken de vele herhalingen in het gedicht.

6.1. We kunnen ons afvragen waarom Hooft het heeft over 'de woordjes alle drie', terwijl het duidelijk om zes woorden gaat. Wat zou hij kunnen bedoelen met de 'drie woordjes'?

6.2. In de eerste regel wordt 'mijn lief' zelfs vier keer herhaald, zonder dat het stoort. Hoe zou je dat kunnen verklaren?

6.2. De herhaling in de laatste regel: 'het leven droom, en droom het leven', beklemtoont de bedrieglijkheid van de droom als schijnwerkelijkheid. De eerste formulering ('het leven droom') suggereert bovendien dat het leven ook als een droom kan zijn, een thema dat populair was in de renaissance. In welk toneelstuk van Pedro Calderón de la Barca uit 1635, dat beschouwd wordt als het hoogtepunt van het Spaanse baroktoneel, vinden we dat thema terug?

7. Lieke van Deinsen noemt dit sonnet het mooiste liefdesgedicht uit de Nederlandse literatuur: 'Wat ik met zekerheid durf te zeggen, is dat dit gedicht er één is van de grootste tederheid en kleinste intimiteit, dat nog steeds herkenbaar is voor een moderne lezer. Want wie kent niet die hunkering naar bevestiging van een geliefde?' Ben je het daarmee eens?

Zie: <https://www.langzullenwelezen.be/nieuws/gedichten-van-den-heere-p-c-hooft-met-p-c-hooft-met-lieke-van-deinsen>

8. Leg een kleine bloemlezing aan van gedichten over dromen. De 'liefdesdroom' is een populair thema in de poëzie. Je vindt het bv. zowel in de sonnetten van Willem Kloos (1859-1938) als in de liefdesliedjes van Herman van Veen. Een sonnet van Kloos begint bv. als volgt:

Ik denk altijd aan u, als aan die dromen,
 Waarin, een ganse, lange zalige nacht,
 Een nooit gezien gelaat ons tegenlacht,
 Zó onuitsprekelijk lief, dat bij het domen

domen: oprijzen

Van de bleke ochtend, nog de tranen stromen
 Uit halfgeloken ogen, tot we ons zacht
 En zwijgend heffen met de stille klacht,
 Dat schone dromen niet weerom komen...

geloken: gesloten

Zie: <https://www.gedichten.nl/nedermap/poezie/poezie/69283.html>

En dit is een fragment uit een liedje van Herman van Veen:

Je hebt niets verdiend en je bent nog niet jarig
Je hebt weinig nodig, toch geef ik je iets
En of ik er ooit iets anders voor terug krijg
Dat geeft niet, ik geef jou mijn dromen voor niets

Mijn dromen zijn voller en mooier dan vroeger
Sinds ik jou zomaar opeens ergens zag
Ik ken je een week maar ik kan je al dromen
En dat doe ik dan ook iedere dag

Zie: <https://muzikum.eu/nl/herman-van-veen/ik-kan-je-dromen-songtekst>

Zie ook: <https://www.dailymotion.com/video/x301rys>

9. Het sonnet van Hooft staat in vrijwel elke verzameling van Nederlandse gedichten over de liefde, bv. <https://cf.hum.uva.nl/dsp/lic/anderen/liefde.html>
Met behulp van zulke websites kun je gemakkelijk je eigen bloemlezing van liefdespoëzie samenstellen.

10. Schrijf zelf een tekst over een bedrieglijke liefdesdroom. Het hoeft geen gedicht te zijn en het mag beginnen met 'Ik droomde dat...'. Zorg er wel voor dat de droom op tijd als droom ontmaskerd wordt.

4. *Gezwinde Grijsaard, die op wakk're wieken staag*

Inleiding

Een sonnet uit hetzelfde jaar met een typerend renaissancistisch motief, de tijdsbeleving. In regels die door hun ritme voortjagen, spreekt Hooft de altijd voortsnellende tijd aan: 'Je bent altijd zo gehaast, Tijd, waarom lijken de uren mij dan zo lang te duren, sinds mijn geliefde weg is?'

Sonnet

Gezwinde Grijsaard, die op wakk're wieken staag
de dunne lucht doorsnijdt, en zonder zeil te strijken
altijd vaart voor de wind en ieder na laat kijken,
doodsvijand van de rust, die woelt bij nacht, bij daag;

onachterhaalb're Tijd, wiens hete honger graag
verslokt, verslindt, verteert al wat er sterk mag lijken
en keert en wendt en stort staten en koninkrijken,
voor iedereen te snel: hoe valt gij mij zo traag?

Mijn lief, sinds ik u mis, verdrijf ik met mishagen
de schoorvoetige tijd, en tob de lange dagen
met arbeid avondwaarts. Uw afzijn valt te bang

en mijn verlangen kan de Tijdgod niet bewegen,
maar 't schijnt verlangen daar zijn naam van heeft gekregen,
dat ik de tijd, die ik verkorten wil, verlang.

Vertaling

Gezwinde grijsaard, die op altijd vlugge vleugels door de dunne lucht snijdt en zonder te vertragen (zonder het zeil neer te laten) en altijd met de wind in de rug vliegt en iedereen het nakijken geeft. Doodsvijand van de rust, die beweegt

bij dag en bij nacht. Niet in te halen tijd, wiens gretige, felle honger alles wat sterk lijkt inslikt, verslindt en verteert, die wendt en keert en die staten en koninkrijken ineens doet storten. Hoe ben jij voor mij zo traag?

Mijn lief, sinds je afwezig bent en ik je mis, probeer ik met tegenzin de schoorvoetende (= langzame) tijd te versnellen. Ik breng de dagen al piekerend met grote moeite door tot het avond wordt. Je afwezigheid valt mij zwaar en mijn verlangen naar jou kan de god van de tijd niet sneller doen gaan. Maar naar het schijnt is het juist daarom dat het woord verlangen zo heet: omdat ik de tijd, die ik verkorten wil, langer maak.

Vragen en opdrachten

1. Ga na wat de tijd voor jou betekent? Wanneer duurt de tijd voor jou te kort en wanneer duurt hij te lang? Er bestaan heel wat spreekwoorden over tijd. Je kunt die vinden op <https://spreekwoorden-gezegden.nl/uitdrukkingen-tijd-en-betekenis/>. Met welke spreekwoorden ben je het eens of oneens? Licht je antwoord toe.
2. Voor dit sonnet heeft Hooft opnieuw zijn inspiratie uit de klassieke mythologie gehaald, namelijk bij Kronos, de god van de tijd. ‘Vadertje Tijd’ zou zijn kinderen hebben opgegeten om te voorkomen dat ze hem zijn macht zouden afnemen. Als god van de meetbare kloktijd, wordt Kronos meestal afgebeeld als een gevleugelde oude man met symbolen van de vergankelijkheid, zoals een zandloper, en met een zeis in de hand, waarmee hij (zoals ‘Pietje de Dood’) verwijst naar het aardse leven, dat door de tijd wordt weggemaaid. In welke versregels verwijst Hooft naar de mythologische voorstelling van de tijd?
3. Waar vinden we in dit sonnet de volta? Welke ‘wending’ vindt hier plaats?
4. Welke tegenstellingen kun je in het gedicht aanwijzen?
5. Welke beeldspraak treffen we aan in de karakterisering van Kronos als een ‘gezwinde grijsaard’?

Afbeelding: *De god Chronos met zijn zoontje* door Giovanni Francesco Romanelli (1610–1662) (Publiek domein)

Bron: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Romanelli_Chronos_and_his_child.jpg

6. We worden getroffen door de intense ritme van de zinnen in de kwatrijnen en de vele alliteraties, bv. van de w in de eerste regel. Toon aan dat hier sprake is van klankexpressie, d.w.z. dat de dichter met de klanken de betekenis ondersteunt en versterkt. Wanneer bereikt de climax van de beschrijving van de tijdgod zijn eindpunt en in welke zin komt die tot rust?

7. Wat is de pointe in het gedicht?

8. Op de website van de KANTL staat een videofilmje waarin dit gedicht wordt voorgelezen. Het filmje bestaat hoofdzakelijk uit beelden van bejaarden in een woonzorgcentrum. Heeft het gedicht daar volgens jou iets mee te maken?

Zie: <https://litterairecanon.be/nl/werken/hoofimedia>

5. Klare, wat heeft er uw hartje verlept

Inleiding

Als vader heeft Hooft veel tegenslagen gekend. Christina van Erp schonk hem op 12 april 1611 zijn eerste kind, een zoon, Cornelis (zoals ook Hoofts vader heette). Hun eind april van 1615 geboren dochtertje Geertruid wilde niet in leven blijven en het stierf op 21 mei. In 1618 werd er een tweede zoontje, Arnout geboren. De kleine Arnout was niet sterk. Hij stierf toen hij pas twee jaar oud was. In 1623 overleed ook zijn oudste zoon, Cornelis, toen hij twaalf jaar oud was. In 1621 was een nieuw zoontje geboren, dat ook Arnout genoemd werd, maar ook dat kind overleed in 1624. Tot Hoofts grote verdriet overleed in datzelfde jaar, zes weken later, ook zijn vrouw Christina. Zo was Hooft binnen een paar jaar tijd een kinderloze weduwnaar geworden.

Na de dood van zijn vrouw voelde Hooft zich, alsof de grond onder zijn voeten was weggeslagen. Hij was alleen in het kille Muiderslot, waar Christina's klavecimbelspel en zang nooit meer zouden weerklinken; alléén in de zomerse boomgaard, waar de pruimen rijpten die zijn kinderen nooit zouden eten...

In 1627 hertrouwde Hooft met de dertigjarige weduwe Eleonora Bartolotti, geboren Hellemans. Ze had twee dochtertjes, de dertienjarige Susanna en de zesjarige Constantia. Binnen twee jaar schonk Eleonora haar man nog twee kinderen, een dochter Christina en een zoon Arnout, die allebei van hun achternaam Hellemans Hooft zouden heten.

Pieter en Christina verloren dus vier kinderen op jonge leeftijd: Cornelis (1611-1623), Geertruid (1615), Arnout (1618-1620) en Arnout (1621-1624). Voor informatie over de kindersterfte in de gouden eeuw verwijzen we naar ons leermiddel over Vondel op *KlasCement*:

<https://www.klascement.net/downloadbaar-lesmateriaal/130475/joost-van-den-vondel-gedichten-lesidee/>

Na de dood van zijn eerste zoontje met de naam Arnout in 1620 probeerde Hooft zijn bedroefde, lusteloze vrouw op te beuren, door, als in de dagen van hun vrijage, gedichten voor haar te schrijven. Hij wilde haar duidelijk maken, dat zij nog altijd het licht van zijn leven, zijn 'Klare' was, dat de natuur in volle zomerbloei stond, en dat hij, na tien jaar huwelijk, zich nog altijd jong en tot vrijen geneigd voelde. (Naar Hella S. Haasse, 1981, p. 105 e.v.)

Klare, wat heeft er uw hartje verlept

Melodie: Amarilietje mijn vriendin

<p>Klare, wat heeft er uw hartje verlept, dat het verdriet in vrolijkheid scheidt en altijd even benepen verdort, gelijk een bloempje dat dauwetje schort?</p> <p>Krielt het van vrijers niet om uw deur? Kun je niet gaan te kust en te keur? En doe je niet branden en blaken en braân, al waar 't u op lust een lonkje te slaan?</p> <p>Anders en speelt het windetje niet, op elzentakken en wiegelend riet, als lustigjes, lustigjes. Lustigjes gaat het watertje, waar 't tegen 't walletje slaat.</p> <p>Zie d' openhartige bloemetjes staan, die u tot alle blijgeestigheid raân. Zelfs 't zonnetje wenst u wel beter te moe, en werpt u een liefelijk ogelij toe.</p> <p>Maar zo ze niet door al hun vermaan steken met vreugd uw zinnnetjes aan, zo zult gij maken aan 't schreien de bron, de bomen, de bloemen, de zuivere zon.</p>	<p><i>verlept</i>: zijn blijheid doen verliezen <i>benepen</i>: benauwd, bedrukt dat dauw tekortkomt</p> <p><i>krielt</i>: krioelt <i>te kust en te keur</i>: overal waar het je bevalt; <i>braân</i>: braden (ontvlammen); allen op wie je een blik wenst te werpen</p> <p><i>lustigjes</i>: opgewekt, vrolijk</p> <p><i>d' openhartige</i>: de geopende <i>raân</i>: aanraden <i>beter te moe</i>: een betere stemming; <i>ogelij</i>: knipoogje</p> <p>Maar als ze niet met al hun vermaningen uw vreugde opwekken, dan zul je aan het huilen maken enz.</p>
---	---

Vragen en opdrachten

1. Een lichtvoetig lied, zowel wat inhoud als wat metrum en ritme betreft. Kun je de inhoud in één zin samenvatten?

2. Alle omstandigheden wijzen op een paradijselijke sfeer: Klare heeft veel succes bij de mannen, die haar aanbidden. Het zonnetje schijnt volop, de wind speelt met de blaadjes, het water van de bron is helder en de bloemen en de planten groeien en bloeien naar hartenlust. Maar het contrast tussen de verdrietige Klare en de liefelijke natuur is groot. Welke boodschap wil de dichter met dit liedje aan haar brengen?

3. Alles wijst erop dat dit een liedje is zonder veel diepgang, dat vooral luchtig en zangerig wil zijn. Om dat effect te bereiken, gebruikt de dichter veel verkleinwoorden en allerlei stijlfiguren, zoals retorische vragen, alliteraties, assonanties, herhalingen, tegenstellingen, vergelijkingen, personificaties enz. Geef voorbeelden van:

- Verkleinwoorden
- Retorische vragen
- Alliteraties
- Assonanties
- Herhalingen
- Tegenstellingen
- Vergelijkingen
- Personificaties

4. Beluister de twee muzikale versies van dit lied, die hier te vinden zijn:

<https://www.youtube.com/watch?v=WZi7UeCz5D8>

<https://www.youtube.com/watch?v=Moy07NfZ5Hw>

Vergelijk de beide versies: zang, ritme, instrumenten enz.

5. Volgens een algemeen zeventiende-eeuws gebruik schreef Hooft zijn liedteksten op bestaande melodieën. Om zijn lezer (zanger) duidelijk te maken op welke melodie het lied gezongen moest worden, schreef Hooft erboven: *Op de wijs: Amarillette mijn vriendin*. Zo'n wijs was doorgaans alom bekend en de zanger kon het lied dus onmiddellijk uit het liedboekje zingen. De noten

hoefden er niet noodzakelijk bij te staan. Muziekdruk was immers duur in die tijd.

Het op-de-wijs-van principe kennen we nog altijd. Liedjeszangers en cabaretiers gebruiken het en het is schering en inslag op bruiloften en andere feesten. Er bestaat een alfabetisch systeem met duizenden wijsaanduidingen, de *Nederlandse liederenbank*. Als je daar *Klare wat heeft er uw hartje verlept* intikt, dan hoor je de melodie en kom je te weten dat die wellicht afkomstig is uit de Tudortijd in Engeland en 'Woddecot' of 'Woodycock' wordt genoemd. Zie:

<http://www.liederenbank.nl/resultaatlijst.php?zoek=30145&actie=incipitnorm&lan=nl> Zie ook: <https://www.youtube.com/watch?v=OnCOv79-ful>

Kun je zelf voorbeelden geven van liedjes die vandaag de dag 'op de wijs van' gezongen worden?

6. De naam Amaryllis verwijst naar de pastorale literatuur uit de renaissance, waarin een idyllisch, ongerept en vredig landleven opgeroepen wordt, dat in tegenstelling staat tot het verdorven leven aan het hof of in de stad. Men spreekt ook van 'bucolische poëzie' of 'arcadische literatuur'. Amaryllis was de favoriete naam voor een herderinnetje in de Italiaanse pastorale poëzie. In die poëzie spelen herderinnetjes en herders schalks op hun instrumenten, worden ze regelmatig verliefd, maar ook zo nu en dan afgewezen. Het meest beroemde lied in dat verband is wellicht 'Amarilli mia bella' van Caccini. Het lied werd ook vertaald in het Nederlands en het behoorde tot de top 40 van de gouden eeuw.

In de tekst herkennen we de petrarkistische beeldspraak van de liefdeslyriek: de aanbieder van de schone Amaryllis wil zo graag dat zijn liefde voor haar duidelijk wordt, dat zij zijn pijlen mag gebruiken om zijn borst te openen, zodat zij ziet dat zijn liefde voor haar 'in t' hert' geschreven staat.

De Nederlandse tekst luidt als volgt:

'Amarilli, mijn schone,
geloof gij dat de liefd' die'k u betone,
niet in mijn hert zou wonen,
geloof het vrij, en vreest gij onderwijlen,   *onderwijlen*: ondertussen
neem een van dees' mijn pijlen,
open dees' borst,
gij vindt in 't hert geschreven:
Amarilli, mijn leven.

a. A - ma - ril - li mia bel - la, non cre - di del mio cor
 b. A - ma - ril - li mijn schoo - ne, ge - looft ghy dat de liefd'

dol - ce de - si - o, d'es - ser tu l'a - mor mi - o?
 Die 'k u be - too - ne, niet in mijn hert sou woo - ne?

Cre - di - lo pur, e s' el ti - mor t'as - sa - le,
 ge - loov het vry, en vreest ghy on - der wij - len,

pre - ni di que - sto mio stra - le
 neem een van dees' mijn' pij - len,

ap - prim' il pet - to, e ve - drai scritt' al co - re:
 o - pen dees' bor - ste, ghy vint in t' hert gheschre - ven:

Amaril - li, Amaril - li, Amarilli, mio a - mo - re.
 Amaril - li, Amaril - li, Amarilli, mijn le - ven.

'Amarilli mia bella', met een Nederlandse vertaling uit de tijd van P.C. Hooft.

Zie: <http://www.liederenbank.nl/image.php?recordid=192088&lan=nl>

Het hoeft ons niet te verbazen, dat Hooft ook deze melodie meer dan eens heeft gebruikt voor zijn liedjes.

Beluister dit lied in één van de volgende uitvoeringen en probeer de tekst mee te volgen op de partituur. Zie:

<https://www.youtube.com/watch?v=roJSYFu3pYk>

<https://www.youtube.com/watch?v=g21hYxQvgMs>

Afbeelding: Jacob van Loo, Amaryllis kroont Mirtillo met bloemenkrans, ca. 1648, Collectie Rijksmuseum Muiderslot, Muiden. (Publiek domein)

Bron: https://nl.wikipedia.org/wiki/Bestand:Amarillis_Crowning_Mirtillo.jpg

7. Dit is misschien wel één van de meeste bekeken schilderijen van het Muiderslot, het kasteel waarin Hooft gewoond heeft. Wat zien we hier? Twee zoenende vrouwen? Helaas, dat klopt niet. Dit schilderij toont geen twee vrouwen, maar een man verkleed als vrouw. In het theater is het publiek in de 17de eeuw dol op travestie. Dat verhoogt de spanning of de hilariteit van een stuk. Ook op dit schilderij zie je een toneelscène. Het is het hoogtepunt uit het Italiaanse theaterstuk *Il pastor fido*, de trouwe herder, waarin de herder Mirtillo verliefd wordt op de bosnimf Amaryllis. Zij is een halfgodin en daarom voor de simpele Mirtillo een onbereikbare liefde. Mirtillo vermomt zich als bosnimf om haar toch te kunnen benaderen. Als hij zo uitgedost deelneemt aan een kuswedstrijd, valt Amaryllis bij de eerste kus voor zijn charmes. Een spannend schilderij om aan de muur te hebben, want hoe kunnen je gasten

zien wat hier gebeurt? Dat is juist de rol van dit soort schilderijen in landhuizen, paleizen en kastelen. De afbeeldingen moeten gesprek en discussie uitlokken. Maar hoe kun je nu zien, wie de man is? Heel simpel. Kijk onder zijn rok: de schoenen!

Bekijk het schilderij aandachtig. Vooral de handgebaren van de personages zijn veelbetekenend. Kun je op grond van die gebaren de gedachten en de conversaties reconstrueren? Beschrijf de personages van links naar rechts en noteer telkens wat ze denken of willen zeggen.

Interessante websites

<https://literairecanon.be/nl/werken/gedichten-van-den-heere-pieter-c-hoof>

<https://www.literatuurgeschiedenis.org/schrijvers/pieter-corneliszoon-hoof>

<https://www.kb.nl/themas/nederlandse-poezie/dichters-uit-het-verleden/pc-hoof-1581-1647/het-leven-van-pc-hoof>

<https://www.kb.nl/themas/nederlandse-poezie/dichters-uit-het-verleden/pc-hoof-1581-1647/hoofts-liefdesgedichten-min-ist-hoof>

<https://literairecanon.be/nl/werken/hooftmedia>

https://nl.wikipedia.org/wiki/Pieter_Corneliszoon_Hoof

<https://ronnydeschepper.com/2017/05/21/pieter-corneliszoon-hoof/#more-6359>

https://nl.wikipedia.org/wiki/Mijn_lief,_mijn_lief,_mijn_lief

<https://literairecanon.be/nl/werken/gedichten-van-den-heere-pieter-c-hoof/fragment>

<https://nl.wikipedia.org/wiki/Petrarkisme>

<https://top40vandegoudeneeuw.nl/35-amarilli-mia-bella/>

<https://www.youtube.com/watch?v=WZi7UeCz5D8>

<https://www.youtube.com/watch?v=Moy07NfZ5Hw>

<https://muiderslot.nl/portfolio-item/mirtillo/>